

УДК [930.2:329.7](477)“1938/1941”

Наталія НАДУРАК

РОЗКОЛ В ОРГАНІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ У ВІДОБРАЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Проаналізовано тенденції, особливості та рівень дослідження українською історіографією процесу розколу в Організації українських націоналістів (ОУН). Визначено дискусійні, найменш досліджені питання у висвітленні кризи в ОУН у 1938–1941 рр. та зроблено висновок, що розкол в ОУН – одна з найскладніших та малодосліджених проблем історії організації в українській історіографії.

Ключові слова: історіографія, ОУН, “бандерівці”, “мельниківці”, український націоналістичний рух.

Діяльність ОУН, її роль і місце в історії українського державотворення сучасна громадськість сприймає неоднозначно, оскільки вже давно вона є однією з найбільш політизованих тем. Різні погляди наявні і в сучасних історичних дослідженнях¹. Чималий інтерес до історії визвольної організації та полярні оцінки її діяльності спричинені, в основному, й резонансними явищами її історії, які й досі невияснені та важливі для виявлення історичної правди. Так, одна з головних проблем історії ОУН – розкол організації на ОУН(б) – “бандерівців” та ОУН(м) – “мельниківців”. Як найпотужніша організація українства, що вела активну визвольну боротьбу протягом 1930-х років, ОУН у 1938–1941 рр. пережила низку внутрішніх організаційних потрясінь, які разом зі складною зовнішньополітичною ситуацією, призвели до кризи та розколу. Надзвичайно важлива та нелегка для вивчення проблема вже давно привертає увагу українських істориків. У зв’язку з цим особливо цікава інтерпретація зазначеної проблеми українськими дослідниками.

З’ясування передумов, причин та наслідків розколу в ОУН, зважаючи на свою гостроту, стало одночасно предметом вивчення українських зарубіжних та радянських авторів, які у працях далекі від об’єктивності у висвітленні подій. Жвавий інтерес до означеної проблеми виявляють й сучасні українські історики, які намагаються з’ясувати причини та обставини розколу й об’єктивно подати інформацію, що ґрунтується на широкому джерельному матеріалі. Саме тому подальше вивчення проблеми розколу в ОУН неможливе без історіографічного дослідження, покликаного показати підсумки розробки теми, виявити недостатньо або однобічно висвітлені питання, що вимагають залучення нових джерел, визначити перспективи наукових дискурсів. Розробка досліджуваної проблеми дозволяє

¹ *Надурак Н.* Основні етапи становлення та розвитку сучасної української історіографії діяльності УВО–ОУН (1920–1941 рр.) / Н. Надурак // Вісник Прикарпатського університету. Серія: Історія. – Івано-Франківськ, 2008. – Вип. 14. – С. 101–109.

оцінити стан української історіографії на різних етапах її розвитку, простежити зміни, які в ній відбулися, з'ясувати зумовленість цих змін як політичними уподобаннями авторів, так і трансформацією методології наукового пізнання.

Ще на початку 1940-х років з'явилися популістські брошури, які висвітлювали обставини розгортання кризи в ОУН, що призвела до її розколу на ОУН(м) та ОУН(б). Це циклоstileві видання Проводу українських націоналістів (ПУН) “Біла Книга ОУН. Про диверсію-бунт Яри-Бандери” (видана в 1940 р., автор – Микола Сціборський), що стала першою полемічною працею з проблеми розколу, та “Чорна книга бунту” (видана в 1941 р.), де засуджувалися прагнення групи С. Бандери форсувати всенародне повстання в Україні та намагання збільшити склад ПУН, обмеживши цим провідницький, вождівський вимір влади в організації². У брошурі інформаційного відділу ОУН(м) “ОУН у війні 1939–1945” абсолютно упереджено та суб’єктивно висвітлено причини розколу в організації, його головним ініціатором названо “німецько-совєтську руку” та “німецько-радянського агента” Р. Ярого, а виконавцем – “жадібну до влади групу людей, що виростили з Академічного Дому у Львові”³. Натомість у виданнях Революційного Проводу (РП) ОУН “Чому була потрібна чистка в ОУН” (видана в 1941 р.) та “Хто такі «мельниківці»?” (видана в 1944 р.) основною причиною кризи названо суперечки Крайової Екзекутиви (КЕ) ОУН та ПУН щодо постатей Я. Барановського та О. Сеніка⁴. Група С. Бандери звинуватила першого у співпраці з польською поліцією, а другого – в ситуації, що виникла із втратою “архіву Сеніка”, та у фальсифікації т. зв. “усного заповіту” Є. Коновальця. ПУН на чолі з А. Мельником також звинуватили в поспішному проведенні II Великого Збору в Римі у 1939 р., в нелегітимності його постанов, в авторитаризмі нового устрою ОУН та надмірній орієнтації на німецьке керівництво. Основним поштовхом до розколу було названо зрив переговорів ПУН із РП ОУН у серпні 1940 р., а остаточним кроком – рішення II Великого Збору у Кракові 1941 р. Загалом брошури з позицій обох частин ОУН подавали причини та перебіг розколу, виявляли всю складність обставин і загострення внутрішньої кризи. Вони свідчили про політичне протистояння “мельниківців” та “бандерівців”. Саме з їх допомогою, зіставивши факти та залучивши архівні матеріали, сучасний дослідник зможе наблизитися до висвітлення реального процесу розколу.

Зважаючи на те, що українська зарубіжна історіографія другої половини ХХ ст., як і радянська, від початку виникнення була активним учасником психологічно-політичного протистояння, висвітлення проблеми не досягло наукового рівня, характеризувалося суб’єктивністю, несло відбиток ідеологічних переконань авторів і було політизованим. Тому, наприклад, потрібно враховувати належність або прихильність автора до ОУН(м) чи ОУН(б). Так, із “мельниківських” позицій події розколу подав у спогадах З. Книш, проаналізувавши ситуацію, що склалася в ОУН у 1939–1941 рр.⁵. До групи членів ОУН, очоленої С. Бандерою, автор застосував

² Біла Книга ОУН. Про диверсію-бунт Яри-Бандера. – Б. м.: Циклоstileве видання ПУН. Б. р. – 103 с.; Чорна книга бунту Яри-Бандери-Горбового. – Б. м.: Циклоstileве видання ПУН, 1941. – 27 с.

³ ОУН у війні 1939–1945. – Б. м., 1946. – 109 с.

⁴ Хто такі “мельниківці”? / [написав І. Д.]. – Б. м., 1944. – 15 с.

⁵ Книш З. Перед походом на Схід: спогади й матеріали до діяння Організації Українських Націоналістів у 1939–1941 роках: в 2 ч. / З. Книш. – Торонто: Срібна Сурма, 1959. – Ч. 1. – 187 с.;

декілька термінів, залежно від хронології розвитку конфлікту: опозиція (від повної і формальної єдності ОУН до створення у Кракові РП ОУН 11 лютого 1940 р.), диверсія (від часу створення РП ОУН до формального розриву з ПУН після закінчення всіх переговорів у кінці серпня 1940 р.), ОУН(б) (нова організація від осені 1940 р.)⁶.

Гостро засудив дії опозиційної групи Степана Бандери Зеновій Книш у виданій під псевдонімом Богдан Михайлюк книзі “Бунт Бандери”⁷. Цю працю він писав на власних спогадах та здогадах, довільно інтерпретуючи факти. Розпочавши огляд причин розколу, З. Книш наголосив, що від початку ОУН складалася з людей, які молодість провели в різних середовищах, відтак їх світогляд формувался під різними впливами⁸. Організація опозиції в Галичині й на Волині, на думку історика, відбулася ще на початку 1930-х років, її успішно поборював Є. Коновалець, однак його смерть стала поштовхом до розколу. А звільнення в 1939 р. величезної кількості націоналістичного активу з польських тюрем, з якого багато членів ОУН стали в опозицію до ПУН, знову активізувало їх прагнення “до захоплення влади”. Остаточним поштовхом до “бунту” проти ПУН, як вважав автор, була підтримка групи С. Бандери з боку члена ПУН Р. Ярого і німецьких чинників⁹. Фатальними наслідками “бандерівського бунту” З. Книш назвав: розкол єдиного українського фронту перед війною та співпрацю з німцями; зневіру в ОУН у деяких колах української суспільності; кровопролитну боротьбу фракцій; компрометацію ідеї українського націоналізму та негативні наслідки партійної пропаганди обох груп ОУН; розконспірацію дезорієнтованого активу ОУН перед німецьким окупантом; проникнення в організацію більшовицьких провокаторів¹⁰. Безперечно, основною метою цієї публікації був не пошук об’єктивної істини, а пропаганда та популізм у критиці опонентів, адже З. Книш став промоутером позиції ОУН(м) у трактуванні подій розколу в ОУН.

Така ж суб’єктивна в оцінках праця З. Книша “Розбрат: Спогади й матеріали до розколу в ОУН в 1940–1941 роках”¹¹. Хоча автор й визнав шкоду та негативні наслідки літературної полеміки між двома організаціями, все ж не зумів об’єктивно висвітлити події. Розглядаючи етапи кризи та причини розколу, він визнав потребу “відсвіження” ПУН представниками молодшого покоління, яке представляла КЕ ОУН¹². Важливим етапом у зміцненні опозиції історик назвав події Варшавського процесу 1934 р. і висунення на перший план постаті С. Бандери¹³. Аналізуючи передумови розгортання конфлікту в ОУН, З. Книш визнав, що ПУН реально не міг керувати такою масовою організацією із-за кордону, фактично здавши провідницькі позиції КЕ ОУН, і перейшов на репрезентативні¹⁴. Характеризуючи Р. Ярого, історик назвав його агентом німецької розвідки, а причиною його зацікавлення в

Книш З. Перед походом на Схід... – Ч. 2. – 192 с.; *Його ж.* Розбрат: спогади й матеріали до розколу ОУН у 1940–1941 роках / З. Книш. – Торонто: Срібна Сурма, 1960. – 431 с.

⁶ *Його ж.* Перед походом на Схід... – Ч. 2. – С. 73–74.

⁷ *Михайлюк Б.* Бунт Бандери: історичні факти / Б. Михайлюк. – 3-тє вид. вип. – Б. м.: На чужині, 1950. – 104 с.

⁸ Там само. – С. 12.

⁹ Там само. – С. 15–16.

¹⁰ Там само. – С. 60–61, 100–104.

¹¹ *Книш З.* Розбрат: спогади й матеріали ... – 431 с.

¹² Там само. – С. 30–33.

¹³ Там само. – С. 39–42.

¹⁴ Там само. – С. 144–149.

розколі – намагання ухилитися від фінансових звітів перед головою ПУН і “прагнення приховати свої махінації фінансовими засобами ОУН”¹⁵. Зацікавленою стороною в підриві міцності організації З. Книш вважав німецькі кола, які бачили в ній майбутню перешкоду для реалізації своїх загарбницьких планів. Дослідник подав важливі дані про організацію ПУН акції “удару по диверсії” 13 серпня 1940 р. та її наслідки, адже сам спланував і керував її проведенням¹⁶.

Однією з причин конфлікту в ОУН часто в українській зарубіжній історіографії називають ситуацію, пов’язану з отриманням польською поліцією т. зв. “архіву Сеніка”, що спровокував арешт у 1934 р. і засудження багатьох визначних членів організації. Цьому питанню присвячена ще одна праця З. Книша, який прагнув на основі документів довести відсутність такого архіву¹⁷. Автор вважав, що на основі матеріалів із редакційного архіву “Розбудови нації”, вилучених чеською поліцією в О. Сеніка, і ще декількох спеціально підроблених польською поліцією документів відділом безпеки Міністерства внутрішніх справ Польщі створено “архів Сеніка”, який не містив жодного автентичного документа¹⁸.

Захисту постаті Я. Барановського присвячена окрема праця З. Книша, в якій він спростував звинувачення РП ОУН, а їх основною метою назвав прагнення усунути його, ліквідувавши будь-який контакт ПУН із членством у Західній Україні¹⁹. Серед причин недовіри РП ОУН до Я. Барановського З. Книш назвав також особисті непорозуміння останнього з С. Бандерою. Праця надзвичайно суб’єктивна й упереджена щодо ОУН(б), багато з наведених фактів – це лише здогад автора або інформація, одержана від інших членів ОУН(м). З. Книш не намагався з’ясувати причину незадоволення у РП ОУН політикою ПУН та розглянути підстави звинувачень проти Я. Барановського, він бачив лише підступ опозиціонерів та терпеливість і жертвність щодо них ПУН.

Проблему розколу прагнув проаналізувати П. Балеї, однак висвітлив її через призму бачення ОУН(м)²⁰. Критикуючи діяльність РП ОУН, автор зовсім не розглянув діяльності ПУН у 1939–1941 рр., зокрема його дії, спрямовані на запобігання розколу. Значну увагу автор приділив питанню вилучення чеською владою “архіву Сеніка” й, опираючись на польські джерела, висунув гіпотезу про домовленість між чеською та польською розвідками щодо його передачі²¹. Проте основною причиною конфлікту і, зрештою, розколу, на думку П. Балеї, стали ідеологічно-стратегічні розходження. Дослідник ствердив, що 10 лютого 1940 р. ОУН розкололася на “помірквану” ОУН(м) та “радикальну” ОУН(б)²².

¹⁵ *Книш З.* Розбрат: спогади й матеріали ... – С. 74–77.

¹⁶ Там само. – С. 206–253.

¹⁷ *Книш З.* Архів Сеніка. Історично-критична студія / З. Книш. – Торонто; Нью-Йорк; Лондон; Сідней: Фундація ім. О. Ольжича, 1992. – 205 с.

¹⁸ Там само. – С. 153–155.

¹⁹ *Книш З.* Ярослав Барановський – жертва злоби й ненависти / З. Книш. – Париж: Перше українське націоналістичне в-во в Європі, 1990. – 132 с.

²⁰ *Балеї П.* Фронта Степана Бандери в ОУН 1940 року: причини і наслідки: в 2 ч. / П. Балеї. – Б. м.: На чужині, б. р. – Ч. 1. – 169 с.

²¹ Там само. – С. 39–43.

²² Там само. – С. 50–53.

Праця Г. Полікарпенка також містить важливу інформацію про ситуацію в ОУН напередодні Другої світової війни²³. І хоча автор намагався відсторонено й об'єктивно висвітлити факти історії організації, помітною є його прихильність до ОУН(м). Основними ініціаторами розколу в 1940 р. він назвав німецьких чинників, які діяли безпосередньо через Р. Ярого²⁴.

Підсумовуючи ситуацію в ОУН, у спогадах О. Бойдуник зазначив, що розлам в 1940 р. був логічним і послідовним закінченням того процесу, який відбувався в її рядах у Західній Україні, адже KE ОУН ще від 1930 р. поводи́ла себе доволі автономно²⁵. Таке твердження він пояснив існуванням двох течій: революційно-політичної, її речниками були Є. Коновалець і М. Сціборський, та революційно-бойової, яку представляли О. Сенік і Я. Барановський і яка в 1930-х роках почала переважати, тому основний наголос робився на революційно-бойовій діяльності, а в KE на керівні пости ставили прихильників цієї течії з молоді ОУН. Таку кадрову політику О. Бойдуник назвав небезпечною, а її наслідком – розкол, оскільки в 1939–1940 рр. революційно-бойова KE вступила в конфлікт із революційно-політичним ПУН. Однак потрібно враховувати належність автора до ОУН(м).

Позицію ОУН(б) щодо причини розколу в ОУН висвітлив С. Бандера, який звинуватив ПУН на чолі з А. Мельником у відірваності від ситуації революційної боротьби на рідних землях, намаганні відійти від націоналістичних ідей в теорії та практиці руху, а також в орієнтації на Німеччину як союзницю²⁶. Обурило автора й відкинення А. Мельником пропозицій KE ОУН щодо розгортання партизансько-повстанських акцій в Західній Україні з початком Другої світової війни та планів втрутитися у фінсько-російську війну. Відзначив він ще один момент, що загострив відносини, – відкинення А. Мельником запропонованих змін щодо складу ПУН²⁷. Із приводу дати остаточного розколу в ОУН С. Бандера вважав, що саме II Великий Збір весною 1941 р. затвердив акт створення РП ОУН. Важливо, що він говорив про процес “кристалізації українського націоналістичного руху” всередині організації, який проходив саме на рідних землях і який не сприйняли члени ПУН²⁸.

Грунтовно дослідив ситуацію з обранням Голови ПУН П. Мірчук²⁹. Він ствердив, що після смерті Є. Коновальця серед решти членів Проводу не було індивідуальності, котра мала б незаперечний авторитет серед кадрів. Кандидатом від KE ОУН був С. Бандера, який сидів у в'язниці й організувати втечу якого не вдалося. Висунення його кандидатури на пост голови ПУН на планованому Конгресі стало не можливим. П. Мірчук засумнівався в існуванні “усного заповіту”

²³ *Полікарпенко Г.* Організація Українських Націоналістів під час Другої світової війни / Г. Полікарпенко; [за ред. Б. Михайлюка]. – 4-те вид., доп. – Б. м.: На чужині, 1951. – 148 с.

²⁴ Там само. – С. 43–51.

²⁵ *Бойдуник О.* На переломі: уривки спогадів / О. Бойдуник. – Париж: Націоналістичне в-во в Європі, 1967. – С. 23, 84–86.

²⁶ *Бандера С.* В десятю річницю створення Революційного Проводу ОУН (10.2.1940) / С. Бандера // Степан Бандера. Перспективи Української Революції / [за ред. Д. Чайковського та С. Ленкавського; передм. Я. Стецька]. – 3-те репринтне вид. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – С. 189–208.

²⁷ Там само. – С. 203–204.

²⁸ Там само. – С. 190–191.

²⁹ *Мірчук П.* Нарис історії Організації Українських Націоналістів: в 2 т. / П. Мірчук. – Мюнхен; Лондон; Нью-Йорк: Українське в-во, 1968. – Т. 1: 1920–1939. – 642 с.

Є. Коновальця³⁰. Негативним моментом, на думку автора, став “різкий зворот” у закордонній політиці ПУН. Історик звинуватив його в нерозумінні справжнього стану політичної ситуації та нездатності підготувати ОУН до нових реалій³¹.

Відповіддю на “мельниківське” бачення проблеми розколу ОУН стала праця П. Мірчука “Революційний змаг за УССД. Хто такі «бандерівці», «мельниківці», «двійкарі»”, в якій автор засудив намагання показати розкол в ОУН “ворожою, може німецькою, може більшовицькою роботою, виконаною зручно руками бандерівців”. На його думку, поняття “бандерівці” та “мельниківці” з’явилися у 1940–1941 рр., однак суть цих явищ “зародилась вже при народженні ОУН” і розвивалася протягом всієї діяльності організації³². Як вважав П. Мірчук, причинами конфліктів KE ОУН із ПУН ставали окремі його члени та намагання ПУН нав’язувати склад KE ОУН³³. П. Мірчук описав створення та боротьбу Карпатської Січі, вклад у цей процес KE ОУН і назвав першим моментом конфронтації між KE ОУН та ПУН³⁴. Вирішальним моментом, який спровокував перехід конфлікту у стадію “зудару” та подальший розкол, П. Мірчук вважав початок Другої світової війни, що приніс звільнення з польських тюрем провідних членів ОУН³⁵. Однак основною причиною конфлікту й розколу він бачив проблему вибору концепції політичної дії ОУН у міжнародному конфлікті, що назрівав³⁶. Головними промоутерами розколу назвав Я. Барановського і З. Книша³⁷. П. Мірчук вважав, що конфлікт ПУН із групою С. Бандери вдалося б залагодити, якби З. Книш не розробив та не намовив ПУН реалізувати план т. зв. “проти акції” 13 серпня 1940 р. П Великий Збір 1941 р. він назвав датою, від якої можна вести відлік існування двох окремих організацій – ОУН(б) і ОУН(м). Як і в іншому, автор дотримувався “бандерівської” тези про те, що не варто говорити про “розкол” чи “розбрат” в організації, а тільки про “конфлікт” і “чистку”³⁸. У цій праці П. Мірчук, як член ОУН(б), охарактеризував ПУН під керівництвом А. Мельника через призму власного тенденційного, упередженого сприйняття. Всю провину за розкол поклав на ПУН, навіть не аналізуючи промахи РП ОУН. Такий підхід до оцінки подій знижує науковий рівень дослідження, однак допомагає оцінити недоліки праць “мельниківських” авторів.

Визначивши функції ПУН (ідеологічна та зовнішньополітична робота) та KE ОУН (організаційна, бойова, виховна робота) в національно-визвольній боротьбі до початку Другої світової війни, Л. Ребет заявив, що з моменту, “коли терен та сфера діяльності обох цих провідних груп покрилися” виникли суперництво та брак взаємної довіри, що призвели до “конфронтації номінального зверхнього закордонного керівництва емігрантського проводу з фактичним керівництвом кадрами в краю”³⁹. На думку Л. Ребета, спроби оточення Є. Коновальця після його

³⁰ *Мірчук П.* Нарис історії... – С. 534–541.

³¹ Там само. – С. 583–584.

³² *Мірчук П.* Революційний змаг за УССД. Хто такі “бандерівці”, “мельниківці”, “двійкарі” / П. Мірчук. – Нью-Йорк; Торонто; Лондон: Союз українських політв’язнів, 1985. – Т. 1. – 222 с.

³³ Там само. – С. 26.

³⁴ Там само. – С. 89–97.

³⁵ Там само. – С. 109.

³⁶ Там само. – С. 83.

³⁷ Там само. – С. 140–142.

³⁸ Там само. – С. 186–187.

³⁹ *Ребет Л.* Світла і тіні ОУН / Л. Ребет. – Мюнхен: Український самостійник, 1964. – С. 55–61.

смерті насилу втримати владу призвели до розколу в організації. Заявив автор і про “психологічне відчуження між красвою і емігрантською частиною ОУН”, яке загострювалося з кожним роком⁴⁰.

У спогадах учасника ОУН(б) М. Климишина описано атмосферу та умови формування і діяльності двох поколінь – “Петлюри і Бандери”, проблему конфлікту й розколу організації⁴¹. І хоча автор надміру романтизував боротьбу ОУН, подана психологічна характеристика учасників націоналістичного руху й опис атмосфери боротьби важливі для розуміння подій. На його переконання, на подіях 1920–1930-х років виросло нове “покоління Бандери”, надзвичайно революційне, а творення РП ОУН й ОУН(б) було виявом закономірної, природної зміни поколінь⁴².

Характер молодого революційного покоління С. Бандери, сповідувannya ним ідей Д. Донцова й нових безкомпромісних методів діяльності, наслідком чого став розкол в ОУН, критично розглянуто у праці Р. Лісового⁴³. Аналізуючи зв’язок націоналізму саме з молоддю Західної України, автор визнав його “рухом молодого покоління”, зауваживши важливість конфлікту поколінь, що ліг в основу розламу в 1940 р.⁴⁴. Дослідник відзначив, що ОУН(б) – це революційний рух молоді, радикальний, екстремістський, а ОУН(м) – старші члени руху, єрархізована поміркована організація, де кожен виконував покладені на нього функції⁴⁵. Він вважав, що націоналістичний рух мав багато рис релігійної секти, пророком якої став Д. Донцов. Виявами цього він назвав існування “Декалогу”, панування “культу героїв”, ідеалізацію провідників організації, безмежну жертвність, безкомпромісну боротьбу зі зрадниками й провокаторами, і саме останнє стало приводом до виступу КЕ ОУН проти ПУН, що набрав ідеологічних й політичних форм боротьби⁴⁶. Поштовхом до поглиблення кризи автор вважав смерть Є. Коновальця та проголошення його “усного заповіту”, який він назвав фальсифікатом О. Сеніка. Дії О. Сеніка і призначення Головою ОУН із диктаторськими повноваженнями А. Мельника він бачив “фатальною помилкою”⁴⁷. Ще одним важливим моментом, на думку автора, було те, що конфлікти всередині ОУН у 1930-х роках згасали через потребу постійного спільного опору польському окупаційному режиму, і коли в 1939 р. натиск польської влади на ОУН зник, конфлікт безперешкодно виявився й оформився в розкол⁴⁸.

Багато інформації про діяльність ОУН на початку Другої світової війни міститься у праці В. Кубійовича⁴⁹. Автор розглянув й ситуацію розколу в ОУН та наголосив, що його причини були насамперед особистісні⁵⁰. Найбільшим недоліком

⁴⁰ Ребет Л. Світла і тіні ОУН... – С. 77.

⁴¹ Климишин М. В поході до волі: спомини: в 2 т. / М. Климишин. – 2-ге вид. – Детройт: Передрук Української книгарні, 1987. – Т. 1. – 429 с.

⁴² Там само. – С. 26.

⁴³ Лісовий Р. Розлам в ОУН. (Критичні нариси з нагоди двадцятиліття заснування ОУН) / Р. Лісовий. – Б. м.: Україна, 1949. – С. 23, 73–95.

⁴⁴ Там само. – С. 36–39, 68.

⁴⁵ Там само. – С. 25–26, 71.

⁴⁶ Там само. – С. 154–164.

⁴⁷ Там само. – С. 177.

⁴⁸ Там само. – С. 207.

⁴⁹ Кубійович В. Українці в генеральній губернії. 1939–1941: Історія Українського Центрального комітету / В. Кубійович. – Чікаго: В-во Миколи Денисюка, 1975. – 664 с.

⁵⁰ Там само. – С. 340.

боротьби він вважав те, що обидві націоналістичні групи намагалися поширити свої впливи на різні українські установи в Генерал Губернаторстві та Німеччині – комітети, кооперацію, студентські організації, що провокувало внутрішню боротьбу⁵¹.

Гостро розкритикував ситуацію в українському політикумі на початку Другої світової війни у книзі М. Борис, адже розкол та внутрішня боротьба в ОУН виявили тогочасну державно-політичну незрілість українців⁵². Взаємне поборювання ОУН(м) й ОУН(б), на думку автора, заважали чіткій організації боротьби на Східній Україні.

Про взаємини ПУН й КЕ ОУН йдеться у праці А. Камінського⁵³. Він висвітлив одну з основних причин розколу – загибель Є. Коновальця й зазначив, що і німецька, й польська розвідки знали про наміри та плановану операцію СРСР із ліквідації голови ПУН, однак свідомо не попередили ОУН⁵⁴. Автор зробив важливий аналіз джерел щодо ролі іноземних розвідок у сприянні розколу організації і намагався зрозуміти цілі литовських, чеських, німецьких й польських розвідок щодо ОУН.

Серед сучасних українських зарубіжних дослідників науковим підходом до теми вирізняється В. Косик. Його праці написані на основі фундаментального опрацювання архівних матеріалів, передовсім німецьких, однак не позбавлені пробандерівських політичних впливів⁵⁵. Висвітлюючи розкол в ОУН, історик відзначив, що саме радикальна зміна політичного контексту у Східній Європі в 1939 р. і можливість німецько-радянського конфлікту сприяли тому, що серед керівництва ОУН виявилися глибокі розходження, зокрема між членами ПУН та молодими революціонерами. У праці “Розкол ОУН у світлі документів” В. Косак висвітлив події 1939 р., що безпосередньо вплинули на внутрішню організаційну ситуацію в ОУН⁵⁶. Історик намагався якомога детальніше розглянути хронологію подій для кращого розуміння ситуації й атмосфери, в якій відбувався розкол. Із 10 лютого 1940 р., на думку автора, існували вже дві різні українські націоналістичні організації⁵⁷. Однак він твердив, що справжній розкол стався під час довгого та послідовного процесу відновлення нової мережі ОУН(м) на еміграції і потім в Україні. За даними В. Косака, німецькі спецслужби не сприяли розколу в ОУН, а навпаки: наприкінці жовтня і на початку листопада 1940 р. зробили спробу об’єднати ОУН. Опираючись на німецькі архівні документи, історик відкинув твердження ПУН, який вбачав у Р. Ярому головного винуватця розколу. Він наголосив на згубності факту існування двох керівних середовищ в ОУН: “крайових революціонерів” – КЕ ОУН й “емігрантів” – ПУН, які діяли в різних умовах⁵⁸.

⁵¹ *Кубійович В.* Українці в генеральній губернії... – С. 341–344.

⁵² *Борис М.* Викориніймо наші хиби: Критичні спостереження, роздуми й пропозиції / М. Борис. – Мюнхен: Ін-т політичної літератури, 1986. – С. 130–131.

⁵³ *Камінський А.* Край, еміграція і міжнародні закуліси / А. Камінський; [з передмовою Д. Ребет]. – Манчестер; Мюнхен; Нью-Йорк, 1982. – С. 55–130.

⁵⁴ Там само. – С. 73–102.

⁵⁵ *Косик В.* Україна і Німеччина у Другій світовій війні / В. Косик; [пер. з фр. Р. Осадчука]. – Париж; Нью-Йорк; Львів: Атлас, 1993. – 659 с.; *Його ж.* Розкол ОУН (1939–1940): зб. док. / В. Косик. – Львів, 1997. – 136 с.; *Його ж.* Розкол ОУН у світлі документів / Косик В. – Київ: Українська Видавнича Спілка, 2002. – 32 с.

⁵⁶ *Його ж.* Розкол ОУН у світлі документів... – С. 9.

⁵⁷ *Його ж.* Україна і Німеччина... – С. 81–82.

⁵⁸ *Його ж.* Розкол ОУН у світлі документів... С. 19–20.

Радянська історіографія, висвітлюючи історію ОУН, усю свою увагу зосереджувала на огляді співпраці організації з іноземними розвідками, їх спільних зусиль у боротьбі проти СРСР. Щодо питання загибелі Є. Коновальця та розколу в ОУН, то радянські історики використовували дві версії: зацікавленість та організація цих подій німецькими спецслужбами для збереження контролю над ОУН, а також боротьба за владу та доступ до фінансування німецьким чинниками організації всередині ОУН. Так, І. Петрів саме німецькій розвідці та Р. Ярому приписав ліквідацію Є. Коновальця, а звинувачення агентів радянських спецслужб вважав антирадянською кампанією у “психологічній війні”⁵⁹. Навіть основною причиною розколу ОУН він вважав боротьбу її керівних кіл за першість у співпраці з німецькими властями. В. Замлинський також заявив, що Абвер доручив Р. Ярому вбити Є. Коновальця, бо той подавав німецькій розвідці неправдиві розвідувальні дані про воєнний потенціал СРСР і співпрацював із розвідками інших держав⁶⁰. А С. Даниленко стверджував, що німецькі військові кола прагнули послабити внутрішню згуртованість ОУН і, зважаючи на важливість постаті Є. Коновальця, вирішили усунути визнаний авторитет й розколоти організацію, підтримавши претензії і А. Мельника як представника “фундаторів УВО”, і С. Бандери як очільника “молодої генерації”⁶¹. Причиною розколу в ОУН Л. Грицьків та С. Герасименко назвали “бунт Бандери та його прихильників”, які були невдоволені старим та повільним у діях А. Мельником⁶². Заданої радянською історіографією лінії щодо оцінки розколу в ОУН притримувався В. Чередниченко, який вважав, що А. Мельник не задовольнив претензії групи С. Бандери на керівні посади, тому останній з дозволу Абверу створив нову організацію⁶³.

Початок 1990-х років відзначається активізацією інтересу до історії українського націоналістичного руху. Перші праці, в яких розглядали питання розколу в ОУН, були публіцистичними, популяризаторськими, повторювали позиції українських зарубіжних дослідників, маючи на меті, в основному, ознайомити загал із здобутками ОУН, виправдати її після довгих років радянської критики⁶⁴. Колишній член Центрального Проводу ОУН(б), довголітній в’язень радянських концтаборів

⁵⁹ *Петрів І.* За іудині срібняки. (Оунівські ватажки на службі іноземних розвідок) / І. Петрів. – Київ: Україна, 1971. – С. 6–10.

⁶⁰ *Замлинський В.* Шлях чорної зради / В. Замлинський. – Львів: Каменяр, 1969. – С. 59–60, 76–79.

⁶¹ *Даниленко С.* Дорогою ганьби і зради / С. Даниленко. – 2-ге вид. – Київ: Наукова думка, 1972. – С. 149, 166–167.

⁶² *Грицьків Л.* Вирок виносить народ. (Про антинародну діяльність націоналістичних банд та оунівського підпілля в західних областях України в роки другої світової війни та після її закінчення) / Л. Грицьків, С. Герасименко. – Київ: В-во політичної літератури України, 1970. – С. 54–55.

⁶³ *Чередниченко В.* Націоналізм проти нації / В. Чередниченко. – Київ: Політвидав України, 1970. – С. 77–78.

⁶⁴ *Іванишин В.* Нація. Державність. Націоналізм / В. Іванишин. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 1992. – 179 с.; *Баган О.* Націоналізм і націоналістичний рух. Історія та ідеї / О. Баган. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 1994. – 192 с.; *Червак Б.* Український націоналізм: дослідження, інтерпретації, портрети / Б. Червак. – Дрогобич: Видавнича фірма “Відродження”, 1996. – 40 с.; *Дужий П.* Степан Бандера – символ нації: ескізний нарис про життя і діяльність Провідника ОУН: у 2 ч. / П. Дужий. – Львів: Галицька Видавнича Спілка, 1996. – Ч. 1. – 190 с.; Там само. – Ч. 2. – 382 с.

П. Дужий відзначив фатальне значення загибелі Є. Коновальця, без якої не відбулося б розколу і яка однозначно ослабила організацію⁶⁵. Розглядаючи перебіг конфлікту в ОУН у 1940–1941 рр., автор особливу увагу приділив характеристиці особи А. Мельника, якого гостро розкритикував за диктаторські методи діяльності та назвав людиною, що “не вміла ладнати”. Головними причинами розколу П. Дужий назвав існування в організації двох протилежних концепцій щодо низки найголовніших політичних питань та протилежних поглядів щодо “усного заповіту” Є. Коновальця, а також кадрово-організаційні питання. Він категорично відкинув тези дослідників, у котрих такою причиною названо конфлікт генерацій в ОУН⁶⁶.

Орієнтовно у другій половині 1990-х років з’явилися більш об’єктивні праці, написані із залученням широкого кола джерельних матеріалів. Ю. Киричук, досліджуючи національно визвольний рух 1940–1950-х років, звернув увагу на причини та наслідки розколу в ОУН для визвольного руху в передвоєнний період⁶⁷. Історик вважав, що саме відсутність визнаного вождя масштабу Є. Коновальця, радикальна зміна політичного становища у Східній Європі, можливість німецько-радянського конфлікту, особисті чвари й незгоди призвели до міжусобної боротьби. На думку автора, розкол в ОУН був спричинений боротьбою за право стати наступником Є. Коновальця. Свою роль у розпалюванні конфлікту, як зазначив Ю. Киричук, виконали німецькі та радянські спецслужби, зацікавлені в ослабленні оунівського політичного впливу. Автор подав факти, що в 1939–1941 рр. Гестапо і Національний комітет внутрішніх справ часто виступали єдиним фронтом. Історик вважав, що особливий внесок у загострення міжпартійної колотнечі зробив “політичний авантюрист, мабуть радянський агент” Р. Ярій.

На думку Я. Грицака, після смерті Є. Коновальця ПУН передав владу А. Мельнику і це, по суті, було викликом, кинутим старшими молодшим. Молодші звинувачували ПУН у недогляді, що спричинив репресії проти націоналістичного руху у краї, а окремих його членів – у відвертій зраді і співпраці з польськими каральними органами⁶⁸. Каталізатором розколу, який остаточно відбувся у другій половині 1940 р., як твердив історик, стала справа Карпатської України, коли виявилася повна помилковість орієнтації старших націоналістів на гітлерівську Німеччину.

Поставив під сумнів ідею про “тоталітарну монолітність” ОУН Г. Касьянов⁶⁹. Історик дотримувався думки, що ОУН ніколи де-факто не існувала як єдиний, цілісний організм, бо майже відразу після створення розпочалися серйозні суперечки між ПУН ОУН і КЕ ОУН у Західній Україні, а розкол був “фактичним оформленням реального стану справ”. Автор вважав, що в його основі не було ґрунтовних

⁶⁵ Дужий П. Степан Бандера... – Ч. 2. – С. 22–23.

⁶⁶ Там само. – С. 43–45, 99.

⁶⁷ Киричук Ю. Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика / Ю. Киричук. – Львів: Добра справа, 2003. – 464 с.

⁶⁸ Грицак Я. Нарис історії України: Формування модерної української нації ХІХ–ХХ ст. / Я. Грицак. – Київ: Генеза, 2000. – 360 с.

⁶⁹ Касьянов Г. Теорії нації та націоналізму: монографія / Г. Касьянов. – Київ: Либідь, 1999. – С. 321; Його ж. До питання про ідеологію Організації Українських Націоналістів (ОУН): Аналітичний огляд / Г. Касьянов. – Київ, 2003. – С. 17; Касьянов Г. Ідеологія Організації українських націоналістів / Г. Касьянов // Організація українських націоналістів і Українська повстанська армія. Історичні нариси. / [відп. ред. С. Кульчицький]. – Київ: Наукова думка, 2005. – С. 455.

ідеологічних розбіжностей, він легітимізував існування двох практично автономних інституцій – еміграційної мережі ОУН та крайової організації.

На думку І. Патриляка, розкол став наслідком загострення тактичних розходжень та особистих антипатій у лавах ОУН⁷⁰. Розпочавшись зі створення РП ОУН 10 лютого 1940 р., незважаючи на намагання владнати конфлікт, остаточний розкол відбувся в серпні–вересні 1940 р. Історик зазначив, що його закономірність передовсім визначали особливості людської психології, адже причиною були давні психологічні розбіжності між оунівцями крайовиками й емігрантами, а особистісні конфлікти і тактичні розходження стали лише приводом.

Розглянувши відносини KE ОУН та ПУН від початку 1930-х років, О. Сич наголосив на конкурентному організаційному протистоянні двох революційних поколінь: “покоління УВО” та “покоління СУНМ”, в якому перемагало останнє. А також відзначив, що конфлікт цих поколінь став основою розколу ОУН⁷¹. Окрім того, в ПУН та ОУН(м) ввійшли колишні члени закордонних відділів УВО (Української військової організації), ЛУН (Легії українських націоналістів) та ГУНМ (Група української національної молоді), натомість основу ОУН(б) склали колишні члени СУНМ (Союзу української націоналістичної молоді). Отож, як узагальнив О. Сич, розкол пройшов по лінії організацій-засновників, між закордонними й крайовими структурами ОУН, та по лінії конфлікту поколінь.

Грунтовно в сучасній національній історіографії проблему розколу в ОУН висвітлив А. Кентій, який виділив зовнішні та внутрішні обставини, що його спричинили⁷². До зовнішніх він відніс зацікавленість німецьких спецслужб у роз’єднаності українського національно-визвольного руху, а до внутрішніх – наявне ще з 1930-х років протистояння між ПУН і націоналістичним активом у Західній Україні, невдоволення останнього пасивною позицією ПУН у справах Карпатської України та західноукраїнських земель під час німецько-польської війни в 1939 р., а також особисті аспекти, зокрема дещо іронічно-зверхнє ставлення деяких членів ПУН до своїх молодших колег із KE ОУН⁷³. А. Кентій вважав, що для А. Мельника вимоги С. Бандери про виведення зі складу ПУН Я. Барановського й О. Сеніка та розширення його складу за рахунок представників із KE ОУН хоча й загрожували підризом позиції старої генерації в ПУН, однак були достатньо прийнятними, а особливо гострі суперечки точилися довкола питання організації збройного зриву в Західній Україні. Автор підтримав застереження А. Мельника щодо тяжких втрат визвольного руху в результаті проведення такого повстання під більшовицькою окупацією. Історик вважав, що незважаючи на створення РП ОУН, прихильники С. Бандери довгий час прагнули примирення обох фракцій, натомість представники А. Мельника кардинально відкинули вимоги РП ОУН і можливість примирення, виключивши 27 вересня 1940 р. С. Бандеру з лав організації. Слушними назвав автор

⁷⁰ *Патриляк І.* Тактика і стратегія українських націоналістів на початковому етапі Другої світової війни / І. Патриляк // Там само. – С. 18–19.

⁷¹ *Сич О.* Степан Ленкавський: життєвий шлях на тлі історії ОУН / О. Сич. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999. – С. 66, 83–86.

⁷² *Кентій А.* Збройний чин українських націоналістів. 1920–1956: історико-архівні нариси / А. Кентій. – Київ, 2005. – Т. 1: Від Української Військової Організації до Організації Українських Націоналістів. 1920–1942. – 332 с.

⁷³ Там само. – С. 167–168.

закиди ОУН(б) щодо присутності на II Великому Зборі в 1939 р. переважно діячів з еміграції і факту існування усного заповіту Є. Коновальця, однак зауважив, що зважаючи на обставини, не можна було зволікати з проведенням збору, а оскільки провідні постаті ОУН у Західній Україні перебували в ув'язненні, а серед націоналістичних діячів не було постаті, рівної покійному Є. Коновальцю, найбільш реальною кандидатурою на посаду Голови ПУН був все-таки А. Мельник⁷⁴. Звернув увагу А. Кентій і на роль Р. Ярого в розколі, допустивши, що саме особисті розрахунки, зокрема інтриги, фінансові афери та вказівка німецького Абверу керували Р. Ярим⁷⁵.

Присвятивши дослідження постаті Р. Ярого, його діяльності в ОУН, О. Кучерук наголосив на значенні Р. Ярого в розвитку конфлікту в ОУН, зокрема відзначив підтримку ним творення опозиції в Піщанах й Кракові, а також участь у створенні РП ОУН та підтримку домагань групи С. Бандери в “Постановах внутрішньо-організаційної комісії”⁷⁶. Головним питанням у конфлікті Р. Ярого з А. Мельником історик вважав справу контролю фінансів ОУН, зокрема звинувачення Р. Ярого у “зловживанні організаційними фондами та присвоєнні організаційного майна”⁷⁷. Аналізуючи складні процеси в організації у 1939–1940 рр., дослідник відзначив, що неоднакове розуміння методів досягнення завдань, що стояли перед ОУН, розбіжності між “краєм” й “еміграцією”, які наростали, конфлікт поколінь, загострення особистих стосунків, підривна діяльність спецслужб Польщі, Німеччини, СРСР у середовищі організаційного членства, а до цього конфлікт оунівського підпілля з “легальним сектором” на українських землях у складі Польщі – все це тримало ОУН у напрузі. Автор вважав, що якби А. Мельник відвідав колишніх політв'язнів-крайовиків ще в Піщанах у 1939 р., то його візит “зняв би частково чи повністю те напруження, що наростало і погасив би ті настрої, які призвели до утворення і консолідації групи крайовиків”⁷⁸. О. Кучерук зробив висновок про те, що “справа впиралася в персональне питання”⁷⁹.

Дослідивши документи Міністерства закордонних справ Чехословаччини про “архів Сеника”, В. Муравський зауважив, що для самої ОУН він став великою проблемою, не стільки через численні арешти, до яких організація адаптувалася, і навіть не через втрату більшості провідних кадрів, адже саме Варшавський та Львівський процеси над членами організації, завдяки поведінці обвинувачених, стали причиною зростання популярності ОУН серед українського громадянства, – найбільша проблема полягала в потужному ударі, якого зазнала довіра всередині організації. Адже історія з “архівом Сеника” загостила й так не ідеальні стосунки між “крайовиками” й еміграційними діячами⁸⁰.

Гострі та малодосліджені аспекти проблеми розколу, неминучість, передбачуваність такого розвитку подій Є. Коновальцем, розглянув у статті І. Гаврилів,

⁷⁴ Кентій А. Збройний чин українських націоналістів... – С. 169–171.

⁷⁵ Там само. – С. 179.

⁷⁶ Кучерук О. Рико Ярий – загадка ОУН / О. Кучерук. – Львів: Піраміда, 2005. – 212 с.

⁷⁷ Там само. – С. 160.

⁷⁸ Там само. – С. 122, 136.

⁷⁹ Там само. – С. 149.

⁸⁰ Муравський В. Документи Міністерства закордонних справ Чехословаччини про так званий “архів Сеника” / В. Муравський // Український визвольний рух. – Львів: В-во “Мс”, 2006. – Зб. 6. – С. 5–29.

який оцінив роль соратників полковника в цих трагічних процесах⁸¹. Критичним є зауваження автора, що вже на зламі 1920–1930-х років у самому ПУН виникли серйозні розходження щодо кадрових призначень і тактики подальшої діяльності ОУН. Так, члени ПУН О. Сенік, Р. Сушко та інші протиставилися авторитету Є. Коновальця, створивши щось на зразок Директорії. Проаналізувавши джерела, історик зробив висновок, що “голова ОУН був прихильним до крайовиків, толерував їх і фактично усунув від справ чільних діячів ПУНу – О. Сеніка, М. Сціборського. Навіть підготовку до Другого конгресу ОУН він доручив представникові молодого покоління націоналістів Я. Стецьку”⁸². Історик критично оцінив дії т. зв. “тріумвірату” – О. Сеніка, Я. Барановського, М. Сціборського, які оголосили “усний заповіт” та відкинули пропозиції змін в ОУН, запропоновані активом КЕ ОУН. Крім внутрішніх протиріч, розколу сприяла і наявність в організації ворожих агентів. Як відзначив автор, більшовицька агентура зуміла безкарно проводити спецоперації, вносячи розбрат в ОУН і провокуючи братовбивство, а ПУН на чолі з Є. Коновальцем не знайшов засобу, щоби нейтралізувати вплив супротивників.

Проаналізував стереотипи, що впливали на вивчення конфлікту в ОУН 1940–1941 рр., у статті Т. Гривул, який розглянув історіографію проблеми, виділивши причини, що перешкоджають об’єктивному висвітленню подій: заангажованість авторів та, як наслідок, заполітизованість теми, адже багато відомих дослідників самі були учасниками визвольного руху і належали до ОУН(б) або до ОУН(м), а частина сучасних істориків вступила до цих організацій після відновлення їх діяльності в Україні у 1990-х роках; суспільний розголос, якого набули міжусобиці всередині ОУН в 1940 р. через друк у 1940–1941 рр. полемічної літератури; особистий чинник, адже з розвитком конфлікту критика окремих дій опонентів перетворилася у критику самих осіб, які представляли той чи той табір, та їх роботи загалом⁸³. Розглядаючи перебіг конфлікту в ОУН, історик виснував, що перехід протистояння у фазу відкритого конфлікту відбувся через наявність особистого чинника, зокрема участь у подіях З. Книша. Ліквідація окремих членів ОУН, на переконання історика, унеможливила будь-які спроби порозуміння.

Досліджуючи українську історіографію розколу в ОУН, варто відзначити, що хоча твори українських авторів 1940-х років політизовані й ґрунтуються переважно на спостереженнях та суб’єктивних оцінках подій, проте містять чимало цінної інформації і здебільшого важливі джерельним матеріалом. Окрім зазначених недоліків, варто згадати й про малодоступність подібних творів для сучасного дослідника, адже багато праць зберігаються в закордонних архівах і бібліотеках, приватних колекціях. Чимало важливих досліджень взагалі втрачено. Як елемент пропаганди вони лише досягнули поставленої ідеологічної мети.

Потрібно визнати, що радянська історіографія висвітлювала розкол в ОУН з яскравим викривленням історичної дійсності. Варто взяти до уваги й те, що праці радянських авторів мали відверто пропагандистську, викривальну спрямованість,

⁸¹ Гаврилів І. Євген Коновалець і розкол в ОУН / І. Гаврилів // Український визвольний рух. – Львів, 2006. – 36. 8. – С. 118–129.

⁸² Там само. – С. 122–123.

⁸³ Гривул Т. До питання конфлікту в ОУН 1940–1941 рр. / Т. Гривул // Український визвольний рух. – Львів: В-во “Коло”, 2004. – 36. 3: До 75-ліття ОУН. – С. 160–171.

містили стандартний лайливий стиль. Все це, беззаперечно, унеможливило об'єктивне наукове висвітлення проблеми.

У працях українських зарубіжних дослідників зібрано й узагальнено значний фактичний матеріал. Вони містять чимало інформації про внутрішні відносини в ОУН, що важливо для відтворення цілісної картини боротьби. Водночас, при аналізі потрібно пам'ятати про притаманні їм ідейно-політичну заангажованість, пропагандистське забарвлення, популізм, емоційно-описовість й суб'єктивність в оцінці питання розколу в ОУН. На зміст досліджень вплинув поділ членства організації на “бандерівців”, “мельниківців” та “двійкарів”, які намагалися довести провину політичних опонентів навіть через замовчування невідгідних для себе проблем, приховування реальних подій. Безперечно тенденційні в цьому праці прорадянських авторів, для яких розкол в ОУН став однією з улюблених тем для спекуляції навколо питання українського визвольного руху та його лідерів⁸⁴. До питань безпосередньо пов'язаних із проблемою розколу й активно обговорюваних українськими зарубіжними авторами належать: вбивство Є. Коновальця та справжність його “усного заповіту”; призначення головою ПУН А. Мельника й ухвалення в 1939 р. нового Устрою ОУН; заборона членам організації від ПУН брати активну участь в обороні Карпатської України; недовіра КЕ ОУН до деяких членів ПУН, запідозрених у зв'язках із польською поліцією; справжність т. зв. “архіву Сеніка” та спосіб отримання його польською поліцією; роль Р. Ярого і німецьких спецслужб в організації розколу; вибір концепції політичної дії ОУН у міжнародному конфлікті, що назривав. Ці питання по-різному трактували українські зарубіжні автори “бандерівського”, “мельниківського”, прорадянського спрямування або ж члени інших українських політичних організацій за кордоном, які конкурували з ОУН, і лише деякі сучасні дослідники спромоглися науково розглянути частину з них, загалом же більшість залишилася поза увагою повноцінного наукового дослідження. Проблема розколу в ОУН потребує ґрунтовного наукового вивчення та публікації архівних джерел, кропіткого дослідження різних обставин і фактів з історії руху, аналізу окремих моментів життєдіяльності та характеристики провідних постатей, вивчення міжособистісних взаємин в організації.

Для сучасної національної історіографії притаманні намагання подолати заідеологізованість та упередженість у вивченні гострої і малодослідженої проблеми розколу в ОУН, спроби оцінити її об'єктивно, дослідити передумови та причини кризової ситуації в ОУН у 1938–1941 рр. Сьогодні спостерігаємо позитивний процес активного критичного переосмислення концепцій українських зарубіжних авторів. Однак розвиток кризи в ОУН, участь у цьому процесі зовнішньополітичних сил, зокрема іноземних спецслужб, вивчено не достатньо. Відкритими залишаються теми: діяльність радянської розвідки, її агентів у закордонних відділах ОУН і в самому ПУН, обставини отримання польською поліцією т. зв. “архіву Сеніка”. Крім того, в деяких сучасних виданнях і досі подають доволі упереджені погляди

⁸⁴ Косач Ю. Від феодалізму до неофашизму: нариси / Ю. Косач. – Нью-Йорк: В-во “За синім океаном”, 1962. – 95 с.; Поліщук В. Гірка правда. Злочинність ОУН–УПА (сповідь українця) / В. Поліщук. – Торонто; Варшава; Київ, 1995. – 485 с.; Його ж. Гора родила мышь. Бандеровську. Критика “Отчета рабочей группы историков при Правительственной комиссии по изучению деятельности ОУН и УПА. Основные тезисы по проблеме ОУН–УПА (исторический вывод)” / В. Поліщук. – Киев, 2006. – 85 с.

на проблему. Очевидно, сьогодні час вдаватися до глибшого аналізу, детально вивчивши як українські, так і закордонні архівні фонди з проблеми, та зробити об'єктивні узагальнення і висновки.

Natalia Nadurak. The OUN split in ukrainian historiography

The article analyses the main tendencies in research of the Organisation of Ukrainian Nationalists' (OUN) split in Ukrainian historiography. It determines the most debatable and the least investigated issues related to the OUN crisis of 1938–1941, and concludes that the OUN split is one of the most complicated and the least investigated issues in Ukrainian historiography.

Key words: historiography, the Organisation of Ukrainian Nationalists, “Banderivtsi”, “Melnykivtsi”, Ukrainian nationalist movement.

Наталія Надурак. Раскол в Организации украинских националистов в интерпретации украинской историографии

Проанализированы тенденции, особенности и уровень исследования украинской историографией процесса раскола в Организации украинских националистов (ОУН). Выявлены дискуссионные, наименее исследованные вопросы проблемы кризиса в ОУН в 1938–1941 гг. и подытожено, что раскол в ОУН – одна из самых сложных и малоисследованных проблем истории этой организации в украинской историографии.

Ключевые слова: историография, ОУН, “бандеровцы”, “мельниковцы”, украинское националистическое движение.